

ARTICLE INFO

Received: 08th October 2024

Accepted: 13th October 2024

Online: 14th October 2024

KEYWORDS

Prosecutorial oversight, law enforcement, energy conservation, energy efficiency, accountability, legal framework, environmental regulations, sustainability, compliance, policy reform.

IMPROVING PROSECUTOR CONTROL OVER LAW ENFORCEMENT IN THE FIELD OF ENERGY SAVING AND ENHANCEMENT OF ENERGY EFFICIENCY

Sattarov Azim Saidovich

Senior Prosecutor of the General Prosecutor's Office

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13927919>

ABSTRACT

In the context of increasing environmental problems, the role of prosecutors in ensuring compliance with energy conservation regulations and improving energy efficiency is becoming increasingly important. This article explores the critical need to improve prosecutorial oversight of law enforcement in the energy sector. By analyzing the current legal framework, procedural failures, and cooperation between the prosecution and law enforcement agencies, the study will identify strategies to strengthen oversight and accountability. Through enhanced training, policy reform, and technology integration, the paper proposes a holistic approach to empowering prosecutors to effectively enforce energy-saving regulations. The findings aim to contribute to a more responsible energy management system that meets sustainability goals.

ЭНЕРГИЯНИ ТЕЖАШ ВА ЭНЕРГИЯ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ СОҶАСИГА ОИД ҚОНУНЧИЛИК ИЖРОСИ УСТИДАН ПРОКУРОР НАЗОРАТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Саттаров Азим Саидович

Бош прокуратура бошқарма катта прокурори

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13927919>

ARTICLE INFO

Received: 08th October 2024

Accepted: 13th October 2024

Online: 14th October 2024

KEYWORDS

Прокурор назорати, ҳуқуқни муҳофаза қилиш, энергия тежаш, энергия самарадорлиги, жавобгарлик, қонунчилик базаси, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш қоидалари, барқарорлик,

ABSTRACT

Экологик муаммолар ортиб бораётган бир шароитда энергияни тежаш қоидаларига риоя этилишини таъминлаш ва энергия самарадорлигини оширишда прокурорларнинг роли тобора муҳим аҳамият касб этмоқда. Ушбу мақола энергетика соҳасида ҳуқуқни муҳофаза қилиш устидан прокурор назоратини яхшилашнинг муҳим заруратини ўрганади. Амалдаги қонунчилик базаси, протсессуал носозликлар, прокуратура ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ўртасидаги ҳамкорликни таҳлил қилиш орқали ўрганиш назорат ва жавобгарликни кучайтириш

мувофиқлик,
ислоҳоти.

сиёсат

стратегияларини белгилаб беради. Кенгайтирилган тренинглар, сиёсат ислоҳотлари ва технологияларни интеграциялашуви орқали мақола прокуратура органларига энергияни тежашга ёрдам берувчи қоидаларни самарали татбиқ этиш ҳуқуқини бериш учун яхлит ёндашувни таклиф қилади. Топилмалар барқарорлик мақсадларига жавоб берадиган янада масъулиятли энергия бошқаруви тизимига ҳисса қўшишга қаратилган.

КИРИШ

Иқлим ўзгариши ва энергиянинг камайиши билан боғлиқ хавотирлар кучайиб бораётган бир даврда энергияни тежаш бўйича самарали чора-тадбирларни амалга ошириш ва энергия самарадорлигини ошириш зарурати ҳеч қачон бу қадар долзарб бўлмаган. Бутун дунё ҳукуматлари тегишли қоидаларга қат'ий риоя қилинмаса, энергияни тежаш ва атроф-муҳитга этказилган зарарни юмшатиш бўйича саъй-ҳаракатлар барбод бўлишини яхши билишади. Шу нуқтаи назардан, прокурорларнинг роли энергия самарадорлиги ва барқарорлигини таъминлашга қаратилган ҳуқуқий стандартларни қўллаб-қувватлашда муҳим элемент сифатида намоён бўлади. Прокурорлар ҳуқуқни қўллаш амалиётини назорат қилишда муҳим ваколатларга эга бўлиб, уларни энергияни тежаш учун мустаҳкам асос яратишда муҳим иштирокчиларга айлантиради. Уларнинг энергия тежаш қоидаларига риоя қилиш қобилияти қонунларнинг ер даражасида қанчалик самарали ижро этилишига бевосита таъсир қилиши мумкин. Бироқ, муаммолар ҳали ҳам давом этмоқда, жумладан, процедура самарасизлиги, ресурсларнинг этишмаслиги ва энергияни бошқариш билан шуғулланадиган турли суб'ектлар ўртасидаги ҳамкорликнинг этарли эмаслиги. Шундай қилиб, долзарб савол туғилади: энергияни тежаш ташаббусларини самарали амалга ошириш учун энергетика соҳасида ҳуқуқни муҳофаза қилиш устидан прокурор назоратини қандай яхшилаш мумкин? Ушбу мақола мавжуд амалиётларни ўрганиш, ҳуқуқий жавобгарлик ва энергия самарадорлигининг кесишишини ўрганиш ва энергияни тежаш соҳасидаги ҳуқуқни муҳофаза қилиш ҳаракатларига прокурор таъсирини кучайтириш бўйича амалий стратегияларни таклиф қилишдан иборат. Бу орқали у нафақат мувофиқликни таъминловчи, балки энергия ресурсларини бошқариш бўйича масъулият маданиятини ривожлантирувчи тизимли ўзгаришларга ҳисса қўшишга интилади.

АСОСИЙ ҚИСМ

Электр энергияси соҳасидаги қонунларнинг бажарилиши устидан прокурор назорати мазмунининг асосий характерологик таркибий қисмлари масаласини доимий равишда кўриб чиқиш жараёнида давлат бошқаруви, назорат ва прокурор назорати назариясининг умумий назарий қоидаларидан фойдаланиш тавсия этилади. Ушбу масалалар бўйича адабиётларни ўрганиш шуни кўрсатадики, прокурор назорати хусусиятларини таҳлил қилишда тизимли ёндашувнинг асосий қоидаларидан фойдаланган ҳолда одатда қуйидаги асосий таркибий қисмлар (элементлар)

ажратилади: 1) прокурор назоратининг мақсади ва вазифалари; 2) прокурор назорати субъектлари; 3) прокурор назорати объектлари; 4) прокурор назоратини ўтказиш (ўтказиш) тартиби (тартиби) (текширишлар сабаблари, асослари, назорат пайтида аниқланиши керак бўлган масалалар); 5) прокуратура ваколатлари доирасида қонунбузарликларни аниқлади.

Қонунчилик ижросини таъминлашда прокуратура органларининг тутган ўрни беқиёс. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг **“Қонун устуворлиги-инсон мафаатларини таъминлашнинг муҳим омилидир”** деб номланган маърузасида айтганларидек, “Прокуратура органлари кундалик ҳаётимизда қонун устуворлигини таъминлаш, юридик ва жисмоний шахсларнинг қонуний ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, аҳолининг ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга хизмат қилиши зарур”¹.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, электр энергетикаси соҳасидаги қонунларнинг бажарилишини прокурорнинг назорати прокуратура ўзининг умумий мақсадларини — қонун устуворлигини, бирлигини ва устуворлигини таъминлашни амалга оширадиган назорат қилувчи давлат органи сифатида ҳуқуқий мақомининг ўзига хос хусусиятларини акс эттиради.

“Ўзбекистон Республикаси прокуратура органларининг (бундан буён матнда прокуратура органлари деб юритилади) асосий вазифалари қонун устуворлигини таъминлаш, қонунийликни мустаҳкамлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини, жамият ва давлатнинг қонун билан қўриқладиган манфаатларини, Ўзбекистон Республикаси конституциявий тузумини ҳимоя қилиш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактика қилишдан иборат”. (“Прокуратура тўғрисида”ги қонуннинг 2-моддаси).

Прокурорнинг ушбу соҳадаги қонунларнинг бажарилишини назорат қилиш доирасида қайд этилган мақсадлар белгиланади.

Давлат бошқарув органларининг айнан шу соҳадаги қонунларни ҳақиқатда аниқ ва бир хилда тушунилиши билан бир қаторда ижро этишни ҳам таъминлаш назарда тутилади. Бу борада қонун чиқарувчининг кўрсатмаларини ҳаётга қатъийлик билан татбиқ этилиши ва бунда ҳеч қандай маҳаллий ва идоравий таъсирларга йўл қўйилмаслиги муҳим аҳамият касб этади. **Электр энергия соҳасига оид қонунчилик ижроси устидан прокурор назоратининг моҳияти шундан иборатки**, хусусан: электр энергияси соҳасида фаолият билан шуғулланадиган шахслар, шу жумладан электр энергияси ва қувватларини ишлаб чиқариш, электр энергияси ва қувватларини сотиб олиш ва сотиш, истеъмолчиларга электр энергиясини барқарор етказиб бериш ва таъминлаш, электр энергиясини узатиш бўйича хизматлар кўрсатиш, электр энергетикасида тезкор диспетчерлик бошқаруви, электр энергиясини (қувватни) сотиш, электр энергияси ва қувватни сотиб олиш ва сотишни ташкил етиш; электр энергияси истеъмолчилари - ўз уй хўжалиги ва (ёки) ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун электр энергиясини сотиб олган шахслар; энергия истеъмолчилари-электр

¹ Ш.Мирзиёев “Қонун устуворлиги-инсон мафаатларини таъминлашнинг муҳим омилидир” 2017 йил 7 январь Прокуратура органлари ходимлари куни олдидан сўзлаган нутқи. Халқ сўзи газетаси 2017 йил 8 январь.

энергиясини сотиб оладиган шахслар, шу жумладан ўз уй хўжаликлари учун (маиший истеъмол) ва (ёки) кейинчалик сотиш учун, чакана бозорларда электр энергиясини сотадиган шахслар, хорижий мамлакатларнинг электр тизимлари жойлашган худудларда электр энергиясини сотадиган шахслар, муқобил электр энергия манбаларини ривожлантиришга доир қонунчилик ижроси, шунингдек электр энергия ресурсларидан ноқонуний фойдаланиш ҳолатларини аниқлаш ва уларни бартараф этиш чораларини кўриш, улардан оқилона фойдаланиш, шу билан бирга истеъмол қилинган ресурслар учун тўловларни ўз вақтида ва тўлиқ амалга ошириш соҳаларида тизимли назоратни амалга оширишдан иборат. Шундай қилиб, кўриб чиқиладиган ҳуқуқий муносабатлар соҳасидаги **прокурор назоратининг мақсади** назорат орқали қонун устуворлиги, қонунийлик бирлиги ва мустақамланиши, инсон ҳуқуқлари, шунингдек жамият ва давлатнинг қонун билан ҳимояланган манфаатларини ҳимоя қилишни таъминлашдан иборат.

Электр энергияни ишлаб чиқариш масаласига тўхталадиган бўлсак, юртимизда бугунги кунда **электр энергиясини ишлаб чиқариш** бўйича **9 та** иссиқлик электр станциялари, **3 та** иссиқлик электр марказлари, **50 та** гидроэлектр станциялар ва **2 та** кўёш электр станцияси мавжуд.

Жумладан, **“Иссиқлик электр станциялари” АЖ (7 та ИЕС ва 3 та ИЕМ), “Ўзбекгидроенерго” АЖ (50 та ГЭС) ва 2 та хорижий компаниялари (Сентрал Асиа Энерджи, Нур Навои Солар)** ушбу фаолият билан шуғулланмоқда.

Ушбу ишлаб чиқариладиган электр энергия ресурсларини худудлар кесимидаги транспортировкаси республика аҳолиси ва улгуржи истеъмолчилардан келиб чиқадиган талабга кўра **“Ўзбекистон миллий электр тармоқлари” АЖ** орқали таъминланади. Жумладан:

“Ўзбекистон миллий электр тармоқлари” АЖга 14 та магистрал электр узатиш тармоқлари, **84 та** 110-500 кВ кучланишли подстанциялар, **11 400 км** дан ортиқ 110-500 кВ кучланишли магистрал ҳаво электр узатиш тармоқлари мавжуд.²

Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни 13-моддаси³га кўра, Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори прокуратура органлари зиммасига юклатилган вазифаларни бажариш юзасидан буйруқлар чиқариши ҳамда прокуратура органларининг таркибий бўлинмалари тўғрисидаги низомларни тасдиқлаши белгилаб ўтилган. Ушбу буйруқлар асосида электр энергия масалаларига оид қонун ва қонуности ҳужжатлари, хусусан Президент ҳужжатларининг ижро этилиши бўйича аниқ вазифалар юклатилади. Экологик сиёсат ва тартибга солишнинг замонавий манзарасида энергия тежаш ва энергия самарадорлигини оширишнинг аҳамиятини ошириб бўлмайди. Аҳолининг ўсиши ва илғор технологиялар таъсирида энергия исте’моли ўсишда давом этар экан, барқарор амалиётлар учун долзарблик кучайди. Ҳукуматлар ва назорат қилувчи органлар энергияни тежаш ва турли соҳаларда самарадорлик стандартларини оширишга қаратилган қонун ва қоидаларни тобора кўпроқ жорий қилмоқда. Бироқ, ушбу қоидаларнинг самарадорлиги кўпинча жорий

² <https://minenergy.uz/>

³ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 12.04.2023 й., 03/23/829/0208-сон

этилган ижро механизмларига, хусусан, ҳуқуқни муҳофаза қилиш ҳаракатлари устидан назорат қилишда прокурорларнинг ролига боғлиқ. Ушбу иншо энергияни тежаш ва энергия самарадорлиги соҳасида ҳуқуқни муҳофаза қилиш устидан прокурор назоратини яхшилаш зарурлигини кўриб чиқади, бундай такомиллаштириш нафақат қонунларга риоя қилишга, балки энергетика соҳасида масъулият ва инновация маданиятини ривожлантиришга олиб келиши мумкин бўлган таъсирини таъкидлайди. Энергияни тартибга солиш асослари кўпинча кўп қиррали бўлиб, энергия самарадорлигини рағбатлантириш ва иссиқхона газлари чиқиндиларини камайтиришга қаратилган федерал, штат ва маҳаллий қонунларнинг аралашмасини ўз ичига олади. Тартибга солувчи ландшафт эмиссия стандартлари, қайта тикланадиган энергия ваколатлари ва энергия тежамкор амалиётларни рағбатлантириш каби муайян соҳаларга қаратилган турли қонунларни ўз ичига олади. Ушбу қонунларнинг мавжудлигига қарамай, риоя қилиш муаммо бўлиб қолмоқда ва ижро этиш кўпинча юрисдиктсиялар ўртасида сезиларли даражада фарқ қилади. Ушбу номувофиқлик ҳуқуқбузарлар бўшлиқлардан фойдаланадиган ёки умумий энергия сиёсатининг мақсадларига путур этказадиган қоидаларга риоя қилишни умуман эътиборсиз қолдирадиган вазиятларга олиб келиши мумкин. Мажбурий ижрони самарали таъминлаш замирида прокурорларнинг роли ётади. Улар ҳуқуқий нормалар ва уларни амалда татбиқ этиш ўртасида ҳал қилувчи бўғин бўлиб хизмат қилади. Бироқ, уларнинг иштироки даражаси ресурслар мавжудлигига, қонунчилик базасига ва кенгроқ суд тизимида энергияни тартибга солишнинг устуворлигига қараб жуда фарқ қилиши мумкин. Энергия самарадорлигини оширишга қаратилган қонунлар етарли даражада ижро этилишини таъминлаш учун прокурорлар назорат имкониятларини оширишлари зарурлиги аниқ.

Прокурорлар энергия қонунларига риоя этилиши ва уларга риоя этилишини таъминлашда муҳим рол ўйнайди. Уларнинг мажбуриятлари одатда мумкин бўлган ҳуқуқбузарликларни текшириш, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари билан мувофиқлаштириш ва атроф-муҳит қоидаларини бузган шахслар ёки ташкилотларга нисбатан иш қўзғатишни ўз ичига олади. Бироқ, энергетика қонунчилигининг мураккаблиги прокуратура ходимларининг энергияга оид қоидалар билан умуман таниш бўлмаслиги билан биргаликда уларнинг ижросини таъминлаш ҳаракатларини мураккаблаштириши мумкин. Ушбу вазиятни яхшилаш учун прокурорлар энергия қонунчилигини тушунишларини осонлаштирадиган кўпроқ ресурслар ва воситалар билан жиҳозланган бўлиши керак. Бу энергия қоидаларига, мувофиқлик стратегияларига ва риоя қилмасликнинг экологик оқибатларига қаратилган махсус ўқув дастурларини ўз ичига олиши мумкин. Прокурорларнинг махсус билимга эга бўлиши уларга ҳуқуқбузарликларни янада самаралироқ аниқлаш ва ишларга ишонч ва малака ошириш билан ёндашишга ёрдам беради.

Энергия қонунларининг самарали бажарилиши алоҳида ҳолатда бўлиши мумкин эмас. Масъулиятнинг яхлит тизимини яратиш учун прокуратура ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг ҳамкорлиги муҳим аҳамиятга эга. Бу ҳамкорлик ҳуқуқбузарликларга янада мувофиқлаштирилган жавоб бериш имконини беради ва далилларни тўплаш, тергов ўтказиш ва жазо чораларини қўллаш қобилятини

оширади. Бироқ, ҳамкорликка кўпинча алоқа тўсиқлари ва прокурорлар ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари ўртасидаги фарқли устуворликлар тўсқинлик қилиши мумкин. Ушбу муаммоларни энгиллаштириш учун энергияни тартибга солишга қаратилган қўшма ишчи гуруҳларни яратиш фойдали бўлиши мумкин. Ушбу ишчи кучлар мулоқотни ривожлантириши, тушунчалар алмашиши ва энергия талабларига мувофиқлик бўйича ягона стратегияни ишлаб чиқиши мумкин. Доимий қўшма ўқув машғулотлари ва семинарлар билимдаги бўшлиқни бартараф этишга ёрдам беради ва иккала ташкилот ҳам умумий мақсадлар сари ҳаракат қилишини таъминлайди. Рақамли асрда технологиядан фойдаланиш ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари устидан прокурор назоратини кучайтириш учун янги имкониятларни тақдим этади. Маълумотлар таҳлили энергия исте'моли тенденцияларини аниқлаш, мумкин бўлган қонунбузарликларни аниқлаш ва ресурсларни янада самаралироқ тақсимлашда ҳал қилувчи рол ўйнайди. Прокурорлар технологиядан фойдаланиш орқали энергия сарфи ва чиқиндиларни кузатиб борувчи мавжуд маълумотлар базаларига кириш орқали назоратга маълумотларга асосланган ёндашувларни ишлаб чиқиши мумкин. Бундан ташқари, илғор мониторинг тизимларини жорий этиш реал вақт режимида мувофиқликни кузатиш имконини беради. Бу, айниқса, энергия исте'моли шакллари сезиларли даражада ўзгариб турадиган қурилиш ва ишлаб чиқариш каби соҳаларда фойдали бўлиши мумкин. Мувофиқликни назорат қилиш учун технологиядан фойдаланган ҳолда, прокурорлар қонунбузарликларга ўз вақтида жавоб беришлари ва энергетика секторида шаффофликни оширишлари мумкин.

Энергетика соҳасидаги ҳуқуқни муҳофаза қилиш соҳасидаги жорий прокуратура ландшафти, шунингдек, прокурорларнинг масъулиятини ошириш ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш имкониятларини оширишга қаратилган қонунчилик ислохотларидан ҳам фойда олиши мумкин. Ушбу ислохотлар аниқроқ масъулият чегараларини белгилаш, энергия соҳасидаги ҳуқуқни муҳофаза қилиш саъй-ҳаракатларини молиялаштиришни кўпайтириш ва ижро ҳаракатларининг муваффақиятини баҳолаш учун самарадорлик кўрсаткичларини яратишни ўз ичига олиши мумкин. Аҳолининг энергетика қоидаларига риоя қилиш ва ижро чоралари ҳақидаги маълумотларга киришини рағбатлантириш ҳам масъулиятни оширишда муҳим рол ўйнаши мумкин. Жамиятлар потентсиал ҳуқуқбузарликлар ва уларни қўллаш натижалари тўғрисида хабардор қилинганда, улар ҳимоя қилиш, шубҳали қонунбузарликлар ҳақида хабар бериш ва энергия ишлаб чиқарувчилар ва тартибга солувчилардан жавобгарликни талаб қилишлари мумкин. Охир оқибат, энергияни тежаш ва самарадорлик соҳасида ҳуқуқни муҳофаза қилиш устидан прокурор назоратини такомиллаштириш мақсади оддий риоя қилишдан ташқарида; у энергия масъулияти томон кенгроқ маданий силжишни ривожлантиришга қаратилган. Прокурорлар жамоатчиликни хабардор қилиш кампанияларида иштирок этиш, энергия тежамкор амалиётларни тарғиб қилиш ва энергетика соҳасидаги манфаатдор томонлар билан ҳамкорлик қилиш орқали ушбу силжишга ҳисса қўшиши мумкин. Бундан ташқари, прокурорлар энергияни тежаш муҳимлиги бўйича ҳуқуқ тизими ва жамоатчилик ўртасида кўприк бўлиб хизмат қилиши мумкин. Энергия самарадорлигининг нафақат алоҳида ташкилотлар учун,

балки бутун жамият учун узоқ муддатли афзалликларини таъкидлаб, улар барқарор амалиётларга жамоавий садоқатни илҳомлантириши мумкин.

Электр энергия соҳасига оид Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Електр энергияси ва табиий газ етказиб бериш ҳамда истеъмол қилиш соҳасида тўлов интизомини янада мустаҳкамлаш, шунингдек ижро иши юритиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2017-йил 29-майдаги ПФ-5059-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 24-майдаги “Ёқилғи-энергетика соҳасида давлат назорати механизмларини жорий такомиллаштириш ва **“рақамли энергоназорат”** тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-77-сон Фармони қабул қилинган.

Ушбу ҳужжатлар ижросини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг тегишли топшириғига асосан назорат тадбирлари кучайтирилган. *Бу ўз навбатида прокуратура органларига соҳага доир қатор мажбуриятларни юклайди.* Хусусан,

- ёқилғи-энергетика соҳасида, хусусан электр энергияси ва табиий газдан фойдаланиш, муқобил электр энергия манбаларини яратиш борасида комплекс чора-тадбирлар ишлаб чиқилганлиги;
- ёқилғи-энергетика соҳасини ривожлантиришнинг 2020-2030-йилларга мўлжалланган стратегиясида белгиланган тадбирлар режаси;
- ёқилғи-энергетика соҳасида инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш, янги иш ўринларини яратиш, хорижий инвестицияларини жалб қилиш ва соҳанинг экспорт салоҳиятини оширишга қаратилган вазифалар ижроси устидан назорат ўрнатиш;
- соҳани ривожлантиришга йўналтирилган кредитлар, шу жумладан, имтиёзлик кредитлар, бюджет ва бошқа маблағлардан мақсадли фойдаланилиши ва уларнинг талон-тарож қилинишини олдини олиш чораларини кўриш;
- ёқилғи-энергетика соҳасини ривожлантириш, соҳани рақамлаштириш ва муқобил электр энергия манбаларини ривожлантиришни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш;
- ҳудудларда электр энергиядан фойдаланиш билан боғлиқ шартномавий мажбуриятларнинг бажарилганлиги, хизмат кўрсатувчи ва таъминотчи корхоналарда дебитор ва кредитор қарздорликларни қисқартириш чораларини кўриш белгиланган.

Шунингдек, юқоридагилардан келиб чиқиб амалга оширилган турли назорат тадбирларида аниқланган қонун бузилиш ҳолатлари бўйича тегишли прокурор назорати ҳужжатларни қўллаб, уларнинг келиб чиқишига имкон берган сабаб ва шарт-шароитлар чуқур таҳлил қилишини лозим.

Электр энергияси соҳасига оид қонунчилик ижроси устидан прокурор назоратининг мақсад ва вазифалари Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 280-сон буйруғи билан қабул қилинган “Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Ёқилғи-энергетика соҳасида қонунчилик ижроси устидан назорат бошқармаси тўғрисидаги низомда Ёқилғи-энергетика соҳасида қонунчилик ижроси устидан назорат бошқармасининг асосий фаолияти белгилаб олинди.

Бошқарма Бош прокуратуранинг мустақил таркибий тармоғи ҳисобланиб, ёқилғи-энергетика соҳасида қонунчилик ижроси устидан назоратни амалга оширади, мазкур

соҳага доир норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ижросини таҳлил қилади, ташкилий-услубий, ахборот-таҳлилий ва назорат тадбирларини ташкил этади.

Электр энергиясини ишлаб чиқариш ҳамда улардан фойдаланиш, муқобил энергия манбаларини ривожлантиришга доир қонунчилик ижроси ҳамда бу борадаги прокурор назорати ёқилғи-энергия ресурсларидан ноқонуний фойдаланиш, уларни талон-торож қилиш ҳолатларининг олдини олиш ва уларга барҳам бериш, бу борада давлат назоратини кучайтириш орқали қонун талабларини бузган шахсларга нисбатан жавобгарлик муқаррарлигини таъминлаш мақсадида прокурор назоратини ошириш муҳим аҳамият касб этади.

Ёқилғи-энергетика соҳасидаги муаммоларни олдини олишда прокуратура органлари қуйидагиларни ўзининг **устувор мақсад ва вазифалари сифатида белгилаши лозим:**

- ❖ ёқилғи-энергия ресурсларидан **ноқонуний фойдаланиш, уларни талон-торож қилиш ҳолатларининг олдини олиш ва уларга барҳам бериш**, бу борада давлат назоратини *кучайтириш* орқали қонун талабларини бузган шахсларга нисбатан **жавобгарлик муқаррарлигини таъминлаш**;
- ❖ ёқилғи-энергия ресурсларини ишлаб чиқариш, қайта ишлаш (қазиб олиш), узатиш (ташиш), сақлаш, тақсимлаш ва истеъмол қилиш, уларни миқдор жиҳатидан сақлаш жараёнига **“рақамли энергоназорат”** тизимини тўлиқ жорий этиш;
- ❖ ёқилғи-энергетика соҳасидаги қонунчилик ҳужжатларининг, дастурлар ҳамда лойиҳаларда белгиланган чора-тадбирларнинг **ўз вақтида ва тўлиқ ижро этилишини таъминлаш**, соҳада ҳуқуқни қўллашнинг **ягона амалиётини шакллантириш**;
- ❖ ёқилғи-энергия ресурсларининг сарфланишини, сифатини доимий ўрганиб бориш, қурилмаларнинг яроқлилиқ ҳолатини текшириш;
- ❖ ёқилғи-энергия ресурсларидан фойдаланишнинг белгиланган талабларига қатъий риоя қилиниши устидан **қунлик** назорат ўрнатиш.

Ёқилғи-энергетика соҳасида муаммо ва камчиликларни олдини олиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг “Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Ёқилғи-энергетика соҳасида қонунчилик ижроси устидан назорат бошқармаси тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 280-сон буйруғи қабул қилиниб, ушбу буйруқда ёқилғи-энергетика соҳасида прокурор назоратини таъминлаш бошқармаси ўзининг олдида қуйидагиларни **асосий вазифа** қилиб белгилаб олинди.

Жумладан:

- ёқилғи-энергия ресурсларидан, шу жумладан, электр энергия, нефт ва газдан ноқонуний фойдаланиш, уларни талон-торож қилиш ҳолатларининг олдини олиш ва уларга барҳам бериш, бу борада давлат назоратини кучайтириш орқали қонун талабларини бузган шахсларга нисбатан жавобгарлик муқаррарлигини таъминлаш чораларини кўриш;
- қайта тикловчи энергия манбалари ва энергия тежовчи технологияларни жорий этиш ҳамда тармоқлардаги йўқотишларни камайитиришга доир вазифалар ижросини таъминлаш чораларни кўриш;
- иқтисодиётда ёқилғи-энергия ресурслар сарфини камайитириш, ишлаб чиқаришга энергия тежайдиган технологияларни кенг жорий этиш, қайта тикланадиган энергия

манбаларидан фойдаланиш, республика энергетика баланси таркибида муқобил энергиянинг улушини оширишни таъминлаш борасида белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш;

➤ истеъmolчиларга, шу жумладан, аҳоли, иқтисодиёт тармоқлари, ижтимоий соҳа объектларига ёқилғи-энергия ресурсларини белгиланган тартибда етказиб берилиши, электр тармоқлари ҳамда уларнинг қурилмаларини мавсумга тайёрланиши ва барқарор ишлаши таъминлаш устидан назорат ўрнатиш;

➤ ёқилғи-энергетика соҳасида тўлов интизомини мустаҳкамлаш, шу жумладан, ёқилғи-энергетика маҳсулотларини ишлаб чиқариш, қайта ишлаш, узатиш, сақлаш, тақсимлаш, истеъmol қилиш, уларни миқдор жиҳатида сақлаш ва ҳисобга олишнинг замонавий автоматлаштирилган тизимларини жорий этишга оид қонунчилик ҳамда дастурлар ижроси устидан назоратни амалга ошириш;

➤ Электр-энергия соҳасида замонавий ахборот коммуникация технологиялари ва дастурий маҳсулотларни кенг жорий қилиш орқали тармоқ корхоналарининг бошқарув самарадорлигини оширилиши, ишлаб чиқариш харажатларини қисқартирилиши ва молия-хўжалик фаолияти шаффоғлиги таъминланиши устидан назорат ўрнатиш;

➤ ёқилғи-энергия ресурсларидан фойдаланиш устидан давлат назоратини самарали олиб бориш ва мувофиқлаштириш бўйича штаблар ҳамда ишчи гуруҳлар фаолиятини ташкил этиш, улар томонидан амалга оширилган ишларни мунтазам таҳлил қилиб бориш ва фаолиятини такомиллаштириш бўйича тизимли чоралар кўриш;

➤ соҳада бюджет ва бюджетдан ташқари маблағлар, халқаро молия институтлари ва хорижий молия маблағларидан мақсадли фойдаланилиши таъминлаш чораларини кўриш;

➤ тегишли назорат органлари фаолиятида қонунийликни рўёбга чиқариш чораларини кўриш, улар томонидан ўтказилган текшириш ҳужжатлари юзасидан ноқонуний қарорлар қабул қилинишини ҳамда текшириш ҳужжатларини кўриб чиқиш натижалари юзасидан белгиланган муддатларда солиштириш ўтказилишини таъминлашдан ва бошқалардан иборат.

Юқорида белгилаб ўтилган вазифалар ёқилғи-энергетика соҳасида, хусусан электр энергиядан фойдаланиш соҳасида қонунийлик аҳволи ва прокурор назорати амалиётини доимий таҳлил қилиш, тизимли камчиликлар, қонун бузилиш ҳолатлари, шу билан бир қаторда, ҳуқуқий нормаларнинг ўзбошимчалик билан, субъектив тарзда, танлов асосида талқин қилиниши ҳамда коррупсияни келтириб чиқарувчи омилларни аниқлаш ҳамда бунга имкон берган сабаб ва шароитларни бартараф этиш чораларини кўриш имкониятини беради.

Шу билан бир қаторда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ёқилғи-энергия ресурсларидан фойдаланиш соҳасида давлат назорати самарадорлигини ошириш чоратадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-54-сон Қарорида ёқилғи-энергия ресурсларидан ноқонуний фойдаланиш ҳолатларини бартараф этиш ва олдини олиш, улардан самарали ва оқилона фойдаланиш орқали иқтисодиёт тармоқлари ва ижтимоий соҳанинг энергия самарадорлигини ошириш, истеъmolчилар томонидан электр энергиясидан фойдаланиш қоидаларига риоя этилиши устидан назоратни кучайтириш

мақсадида **Бош прокурорнинг ёқилғи-энергия ресурсларидан фойдаланиш соҳасида** қонунчиликка риоя этилиши ва унинг ижроси устидан назоратни амалга оширишга **масъул бўлган ўринбосари** лавозими жорий этиш белгиланиб, унга қуйидаги вазифалар юкланди:

- Ўзэнергоинспексия зиммасига юкланган вазифа ва функцияларни бажаришга амалий ёрдам кўрсатиш;
- Бош прокуратура ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси ва Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти фаолиятини мувофиқлаштириш.

Бугунги Ўзбекистон шароитида *жадаллашаётган саноатлаштириш ва аҳоли сонининг кескин ошириши* иқтисодиётнинг энергия ресурсларига бўлган эҳтиёжини сезиларли даражада оширди ва бу ўз навбатида мазкур соҳаларда вужудга келган бундай ҳолатлар прокурор назоратини тубдан кучайтириш, уни биринчи навбатда электр энергия ишлаб чиқариш ҳамда улардан оқилона фойдаланиш, электр тармоқларини модернизатсия қилиш, шунингдек муқобил энергия манбаларини ривожлантириш, коммунал хизматнинг сифатини яхшилашга қаратилган қонунчилик ижроси устидан тўлақонли назорат ўрнатишни тақозо этмоқда.

Мазкур соҳа фаолияти устидан назоратни келгусида янада кучайтириш ва самарадорликни ошириш мақсадида қуйидагиларни таъкидлаб ўтиш мумкин:

- ✓ Ижтимоий-иқтисодий соҳада энергия сифimini қисқартириш, энергия тежайдиган технологияларни жорий этиш чора-тадбирларини бажарилишига алоҳида эътибор бериш;
- ✓ Электр энергия истеъмоли бўйича чеклаш ва узиб қўйиш, етарли даражада ва ўз вақтида таъминлаш бўйича белгиланган графикларга қатъий амал қилинишини таъминлаш;
- ✓ Ушбу соҳада етишмовчиликларни ва энергия ресурсларига бўлган талабни ўрганиб чиқиш, улар ўз вақтида етказилиши ва тўловларни қабул қилиниши ҳолатини ҳар ойда таҳлил қилиб бориш;
- ✓ Ёқилғи-энергия ресурсларини аҳолига белгиланган имтиёзли нархларда сотилишини таъминлаш, сунъий равишда нархларнинг оширилиши ва танқисликнинг яратилишига йўл қўймаслик, истеъмолчиларга етказиб берилаётган ёқилғи-энергия манбаларини сифатида, белгиланган тартибда етказиб борилаётганлигини доимий ўрганиб бориш;
- ✓ Маҳаллий ҳокимликлар томонидан коммунал хизмат кўрсатишни тартибга солувчи қонунчилик ҳужжатларининг ижроси ташкил этиб борилаётганлиги, кўрсатилган коммунал хизматлар учун тўловни амалга оширилишига доир талаблар қўпол равишда бузилган ҳолларда даъво аризалари билан судга мурожаат қилиш;
- ✓ Электр тармоқларига ўзбошимчалик билан уланиб олиш, уларни ҳисобга олиш ускуналарига қасддан шикаст етказган, ҳисобга олиш ускуналарининг кўрсаткичларини ўзгартириш мақсадида уларга ташқаридан аралаштиришга йўл қўйган шахсларга нисбатан жавобгарликка тортиш масаласини мунтазам таҳлил қилиш, бу борада Бош прокуратура ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти ва Ички ишлар органлари тезкор ва профилактика хизматлари имкониятларидан самарали фойдаланиш;

✓ Истеъмолчиларнинг электр энергиядан автоматик равишда узиб қўйиш ва онлайн тарзда коммунал тўловни амалга ошириш имконини берадиган энергоресурсларни ҳисобга олишнинг замонавий ускуналар билан таъминланганлик ҳолатлари юзасидан назоратни кучайтириш каби масалаларни таклиф сифатида кўрсатиш мумкин.

Ёқилғи-энергетика соҳасида прокурор назоратининг ўрнатилиши ўз навбатида давлат бюджетига ва иқтисодий-ижтимоий соҳа ривожига ўз таъсирини кўрсатибгина қолмасдан, ушбу соҳада инвестицияларни жалб қилиш орқали энергия сиғимини тежайдиган технологияларни соҳага жалб қилиш ва бу орқали электр-энергияга бўлган талабни ўз вақтида таъминлаш, электр-энергияни узиб қўйиш, турли хил чекловларни белгиланган қатъий график бўйича жорий қилинишини таъминлаш, фойдаланилган электр-энергия учун тўловларни онлайн тарзда назорат қилиш орқали уларни давлат бюджетига ўз вақтида туширилишини таъминлаш, белгиланган имтиёزلарни аҳолига жорий қилиниши, нархларни сунъий оширилиши ва сунъий танқислик ҳолатларини бартараф этиш, маҳаллий ҳокимликлар томонидан кўрсатилаётган коммунал хизматлар учун тўловларни ўз вақтида амалга оширилиши устидан назоратнинг ўрнатилишини таъминлаш имкониятини беради. Шунингдек, электр тармоқларига ўзбошимчалик билан уланиб олиш ҳолатларни олдини олиниши, уларни ҳисобга олиб боровчи ускуналарга таъсир кўрсатиш орқали фойдаланилган электр-энергияни қасддан яшириш ҳолатларини бартараф этиш, ушбу ҳаракатларни содир этган шахсларга нисбатан белгиланган жавобгарлик қўлланилиши натижасида иқтисодиётга ва давлат бюджетига етказиладиган зарарларни олиш имкониятини беради.

Хулоса ўрнида айтишимиз мумкинки, бугунги кунда Ўзбекистон шароитида жадаллик билан ривожланиб бораётган саноат ва аҳоли сонининг йилдан-йилга ошиб бориши ижтимоий-иқтисодий соҳада электр энергияга бўлган талабни ҳар қачонгидан кўра долзарб эканлигини кўрсатмоқда ва бу эса ушбу соҳада вужудга келаётган турли хил муаммолар ва камчиликларни олдини олишда прокурор назоратининг ўрнатилганлиги ҳамда ушбу соҳада қонунларнинг аниқ ва бир хилда бажарилиши устидан назоратининг тубдан ислоҳ қилиш, уни кучайтириш, уни биринчи навбатда электр энергияни ишлаб чиқариш ва улардан оқилона фойдаланиш, электр тармоқларини модернизатсия қилиш, шунингдек ушбу соҳада муқобил энергия манбаларини яратиш, коммунал хизматнинг сифатини яхшилашга қаратилган қонунчилик ижроси устидан тўлақонли назорат ўрнатиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Соҳада прокурор назоратининг ўрнатилиши юртимизда электр энергия ресурсларидан оқилона фойдаланиш, уларни талон-тарож қилиш ҳолатларини олдини олиш, соҳада инвестицион муҳитнинг яратилиши борасида муҳим ислоҳотлар ва назорат ўрнатилиши тақозо этмоқда. Соҳада вужудга келаётган муаммоларни тизимли ҳал қилинишида биринчи навбатда электр энергияни ишлаб чиқаришдан тортиб истеъмолчига етказишгача бўлган жараёнда тўлиқ замонавий ахборот-коммуникатсия технологияларининг жорий қилиниши, уларни онлайн тарзда реал вақт режимда назорат қилиш имкониятининг мавжуд эмаслигини, ишлаб чиқарувчи, етказиб берувчи ва назорат органлари ўртасида тизимли ахборот алмашинуви йўлга қўйилмаганлиги, уларни назорат қилиш мақсадида тизимнинг назорат органлари билан интеграция

қилинмаганлиги соҳада вужудга келаётган тавофутларни ўз вақтида аниқлаш ва бартараф қилиш имкониятини бермаяпти. Шу билан бир қаторда, электр энергия соҳасида ҳуқуқбузарликлар содир этилганлиги ҳақида хабар берганлик учун рағбатлантириш тизимининг жорий этилмаганлиги ҳамда жамоатчилик назоратининг етарли эмаслиги ҳам соҳадаги муаммоларни ўз вақтида ҳал қилиш имкониятини бермоқда. Юқоридаги муаммо ва камчиликларни ҳал қилиниши ҳамда соҳада прокурор назоратининг ислоҳ қилиниши электр энергияни соҳасини қайта ислоҳ қилиш, талон-тарож қилиш ҳолатларини бартараф этиш, аҳолига электр энергияни ўз вақтида етказилиши аҳоли ўртасида ҳам норозиликларни олдини олишда муҳим босқич бўла олади деб ҳисобласак бўлади.

Прокурор назорати йўналиши каби тушунчанинг моҳияти тўғрисида бир қатор нуфузли олимларнинг баёнотларини умумлаштириб, қуйидаги хулосага келиш мумкин: ҳозирги вақтда электр энергетикаси соҳасидаги қонунларнинг бажарилишини прокурор назорати билан боғлаш мумкин. прокуратура. Шу билан бирга, электр энергияси соҳасидаги қонунларнинг бажарилиши устидан прокурор назоратини мустақил йўналишга ажратиш зарурати ва долзарблиги электр энергетикасини тартибга солиш учун меъёрий-ҳуқуқий базанинг ҳозирги ҳолати ва муҳим ўзгаришлари ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг табиати билан белгиланади. Иқтисодиётдаги инқироз ҳодисаларининг оқибатларига қарамай, энергия истеъмолининг барқарор ўсиб бораётган даражаси, саноатни тартибга солиш ва назорат қилиш соҳасидаги давлат таъсирини кучайтиришга қаратилган давлат сиёсатининг ўзгариши билан ажралиб турадиган мамлакатдаги муносабатлар; электр энергетикаси соҳасида тартибга солиш, назорат, назорат ва аудитни амалга оширувчи давлат ҳокимиятининг ижро этувчи органлари ўртасида ваколатларни қайта тақсимлаш; ўз фаолиятида жиддий камчиликларга эга бўлган янги назорат ва назорат органларининг пайдо бўлиши; электр энергияси соҳасида, шу жумладан соҳада қонунийликнинг қониқарсиз ҳолати ва шунинг учун прокуратура фаолиятини фаоллаштириш зарурати инсон ҳуқуқларини, шунингдек жамият ва давлатнинг қонун билан муҳофаза қилинадиган манфаатларини ҳимоя қилиш. Яъни, агар электр энергетикаси соҳасидаги ихтисослашган давлат назорати ва назорати органлари учун идоравий бўлмаган назорат (назорат) уларнинг асосий фаолияти бўлса, у ҳолда Ўзбекистон номидан прокуратура томонидан электр энергетикаси соҳасидаги қонунларнинг бажарилишини назорат қилиш қуйидагиларни англатади, Ўзбекистон жамияти ва давлатининг ривожланишининг замонавий шароитида прокуратура органлари ва муассасалари фаолиятининг мустақил ва албатта, устувор йўналишларидан бири. Шу билан бирга, ушбу кўп ўлчовли ишнинг асосий вазифалари нафақат қонун устуворлигини таъминлаш, қонун устуворлигини бирлаштириш ва мустаҳкамлаш, жамият ва давлатнинг қонун билан ҳимояланган манфаатларини ҳимоя қилиш, балки инсон ҳуқуқлари, яъни унинг асосий мазмуни ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва инсон ҳуқуқлари муносиб ҳимоя қилиш фаолиятидир.

References:

1. Ш.Мирзиёев “Қонун устуворлиги-инсон мафаатларин итаъминлашнинг муҳим омилидир” 2017 йил 7 январ Прокуратура органлари ходимлари куни олдидан сўзлаган нутқи. Халқ сўзи газетаси 2017 йил, 8 январ.
2. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 12.04.2023 й., 03/23/829/0208-сон
3. <https://minenergy.uz/>
4. Lex.uz